

TİCARET VE TURİZM MESLEK DERSİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÖĞRETMENLİK MESLEĞİYLE İLGİLİ ETİK OLMAYAN DAVRANIŞLARA İLİŞKİN ALGILAMALARI

Araş. Gör. Elbeyi PELİT
Araş. Gör. Evren GÜÇER

Gazi Üniversitesi
Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi

GİRİŞ

Genel olarak etik kavramı, yarar, iyi, kötü, doğru ve yanlış gibi kavramları inceleyen, bireysel ve grupsal davranış ilişkilerinde neyin iyi neyin kötü olduğunu belirleyen ahlaki ilkeler, değerler ve standartlar sistemi olarak tanımlanmaktadır (Hatcher, 2004: 358). Tanımdan da anlaşılacağı üzere, etiğin özünde doğru ve yanlış ölçütleri yatmaktadır. İlgili literatürde çeşitli yazarlar tarafından geliştirilen farklı etik teorileri mevcut olmakla birlikte etik teorisine ilişkin tarihsel süreç, teleolojik ve deontolojik olmak üzere başlıca iki yaklaşımda yoğunlaşmaktadır. Teleolojik yaklaşıma göre bir davranışın doğru ya da yanlış olduğuna, o davranışın sonuçlarına bakılarak karar verilirken, deontolojik yaklaşım ise, sorumlulukların sonuçlarından bağımsız olduğunu savunmaktadır (Tsalikis ve Fritzsche, 1989). Diğer taraftan literatürde etik ile ilgili üzerinde yoğun bir şekilde tartışılan konuların başında, etik ilkelerinin hangi ölçütlere göre geliştirileceği ve etik sistemleri gelmektedir. Etik sorunların, tartışmalı ve belirsiz durumlarda daha çok ortaya çıkması da, bu ilkelere hangi esaslara dayalı olması gerektiği hususunu daha da ön plana çıkarmaktadır. Söz konusu bu farklılıklara rağmen etik ilkelerin geliştirilmesinde genellikle temel alınan yaklaşımlar; hakkaniyet ilkesi, insan hakları, faydacılık ve bireysellik ilkesidir (Lamberton ve Minor, 1995). Etik sistemleriyle ilgili ise, dörtlü bir sınıflandırmadan söz etmek mümkündür. Söz konusu bu sınıflandırmada yer alan her bir sistem, farklı bir etik sistemini temsil etmektedirler. Bu sistemler; amaçlanan sonuç etiği (yararcı etik), kural (ödev) etiği, toplumsal sözleşme etiği (aydınlanma etiği) ve kişisel etik (Hitt, 1990). Söz konusu bu etik ilke ve sistemler şüphesiz ki, daha özel boyutta kendisine meslek sıfatı yüklenmiş tüm çalışma alanlarında kendine özgü bir uygulama alanı bulmaktadır.

Meslek kavramına ilişkin ilgili literatürde üzerinde durulan ortak tanımlardan birisi; bir kimsenin geçimini sağlamak, kendini gerçekleştirmek vb. gibi nedenlerle sürekli

olarak yaptığı iş, tuttuğu yol, ekol, uğraş alanı olduğudur (Yıldız, 2001: 38). Bununla birlikte bir uğraşının meslek olarak nitelendirilebilmesi için temel bazı şartları taşıması gerektiğine ilişkin üzerinde durulan konular; karmaşık ve sürekli gelişen bir bilgi yapısını içermesi, uygulamada karşılaşılan sorunların çözümünde mesleki yargıların kullanılması ve kamu yararına hizmet edecek mesleki bir sorumluluk anlayışına sahip olması (Marşap, 1996: 119), diğer meslek alanlarından farkını ortaya koyan ve toplumsal bir gereksinime hizmet eden entelektüel boyutunun olması, üyelerinin profesyonel yetiştirilmesine temel oluşturan bir mesleki eğitim sürecini içermesi ve topluma karşı faaliyetleri gerçekleştirmede öncelikle fedakârca davranma koşulunu yerine getirmesi ile organize bir meslek örgütünün varlığı gerekir (Arslan, 2001: 74). Genel etik değerleri yanında, her mesleğin kendine has özel etik değerleri söz konusudur ve meslek mensuplarında söz konusu bir takım özel etik kurallar aranmaktadır (Kırlıoğlu ve Akyel, 2003: 60). Meslek etiği “mesleki davranışla ilgili neyin doğru, neyin yanlış, neyin haklı, neyin haksız olduğu hakkında inançlara dayalı ilkeler ve kurallar topluluğu” (Selimoğlu, 1997: 1), “mesleki uygulamalarda kanunlara uygun işlemlerin yanı sıra, toplumun değer yargılarına önem vererek, güvenilir bilgilerin topluma sunulması” olarak tanımlanabilir (Özocak ve Baş, 2001: 1). Meslek etiğinin en ayırt edici özelliği, mesleği yerine getirirken kusurların, meslek çevresi dışında çok fazla tepki görmemesi, kamu vicdanının bu tür kusurlara ilgisiz kalmasıdır (Aydın, 2002: 75). Uygulamada farklı meslek gruplarına bakıldığında, her meslek grubu kendisiyle ilgili mesleki davranış kurallarını kendisi geliştirmektedir. Karar verme aşamasında neyin doğru, neyin yanlış, neyin haklı, neyin haksız olduğunun belirlenmesine meslek etiği ilkeleri yardımcı olmaktadır ki, günümüzde mesleklere ilişkin geliştirilen mesleki etik kodları yaygınlaşma eğilimindedir.

Günümüzde mesleklerarası farklılıkların olmasına rağmen meslek etiği ile ilgili olarak belirlenen kurallar genel olarak şu hususlarda yoğunlaşmaktadır (Akdoğan, 2003: 309). Meslek mensuplarının yasaların öngördüğü düzeyin üzerinde bir davranışta bulunmaları ve bu seviyeyi her zaman korumaları gerekmektedir. Belirlenecek etik kurallar dürüst davranmaya ve kamuoyunda olumlu bir izlenim bırakmaya yönelik olmalıdır. Meslek grupları belirlenen etik standartlara ters düşecek olan tüm davranışları yasaklamalı ve buna yönelik cezai müeyyide uygulamalıdır.

Her mesleğin kendine özgü bir takım gereklilikleri ve nitelikleri olduğu açıktır. Burada dikkate alınması gereken husus, her meslekle ilgili, mesleği icra edenler tarafından bu gereklilikler ve niteliklerin bilinmesi gerekliliğidir. Bu konu, özellikle söz konusu mesleği icra edenler ya da icra etmeyi düşünenlerle o mesleğe ait gereklilikler arasındaki uyum derecesinin belirlenmesi açısından da önemlidir. Çünkü meslek etiği her şeyden önce, o mesleği sürdürenlerin mesleğin gerektirdiği nitelik ve özelliklere ne derecede sahip olup olmadığıyla yakından ilgilidir (Torlak, 2001: 84). Meslek etiği açısından mesleğin gerektirdiği niteliklere sahip olma yanında yapılan işi benimseme, o işte en iyi olmaya çalışma ve meslek onuruna sahip çıkmanın gerekliliği de önemli bir konudur. Diğer taraftan meslek sahibi olmanın o kişiye sağladığı bir çok prestijden de söz etmek olasıdır (Arslan, 2001: 74).

Meslek etiği bakımından bir davranışın etik dışı bir davranış olup olmadığına dair aşağıda verilen soruların meslek mensubu tarafından yanıtlanması, söz konusu davranışın etik olup olmadığı konusunda ilgili kişiye genel bir izlenim sunmaktadır (Otlu, 1999: 128).

Yaptığım şey, doğru, adil ve yasal mıdır? Bu benim kendi işim olsaydı aynısını yapar mıydım? Bu yaptıklarımı rahat bir şekilde eşimle, arkadaş veya en yakınım-daki kişilerle paylaşabilir miyim? Bu davranışlarımla kimler, nasıl haksız yere zarar görebilir? Bu davranışım ortaya çıktığında mesleki saygınlığım, itibarım bundan nasıl etkilenir? Bu davranışı başka bir meslektaşım yapmış olsaydı bunu nasıl karşılardım?

Günümüzde özellikle iş hayatında etik konusu, önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (Smith, 1995: 85). Etik konusunun artan önemi, diğer tüm meslek dallarında olduğu gibi bir eğitim işgöreni olarak öğretmenin icra ettiği öğretmenlik mesleği için de geçerlidir. Eğitim, genel olarak “bireylerin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla istedik davranışları kazandırma süreci” olarak tanımlanmaktadır (Karlı, 2003: 10). Söz konusu bu tanımda bireylere istedik davranışların kazandırılmasından söz edilmekle birlikte, kazandırılacak bu istedik davranışların kime göre istedik olacağı doğal olarak etik tartışmayı da gündeme getirmektedir (Aydın, 2003: 135). Eğitimcilik kendine has özellikleriyle profesyonel düzeydeki hizmetleri içeren bir meslek alanıdır ve bu mesleğin kalitesi, bireyleri ve toplumu doğrudan etkiler. Söz konusu bu kalitenin sağlanması, toplumun değer yargılarını ve bilimsel süreçleri de içeren etik davranış ölçütlerinden ayrı tutulamaz düzeyde bu mesleği yürüten kişilere, bu mesleğe uygun olarak etik davranış ölçütlerine göre davranma sorumluluğunu yüklemektedir. Bu sorumluluklar, eğitimin amaçlarına ulaşmada izlenecek yöntemlerin belirlenmesi, öğrencilerle, velilerle, içinde yaşadıkları toplumla, meslektaşlarla ilişkiler, görevle ilgili sorumluluklar vb. gibi bir çok konuda gündeme gelebilmektedir.

Eğitim sektörü ile ilgili sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel ve teknolojik boyutlara sahip, alanda özel uzmanlık bilgi ve becerisini temel alan akademik çalışma ve mesleki formasyonu gerektiren bir uğraş alanı olarak tanımlanan öğretmenliği (Alkan ve Hacıoğlu, 1997) bir meslek olarak ele aldığımızda, öğretmenliğin profesyonel anlamda meslek olmanın şartlarına sahip olduğunu söylemek mümkündür (Gündüz, 2003: 40). Bu mesleğin uygulayıcısı olan öğretmenlerden ise bu uygulamaları sırasında bir takım etik davranış ölçütlerine uymalarının da beklenmesi gayet doğaldır. Konuyla ilgili olarak öğrenci öğretmen ilişkilerinin öğrenciler tarafından algılanmasına yönelik olarak Ei ve Bowen (2002)’in yapmış oldukları bir araştırmada öğrenci-öğretmen arasındaki beş farklı ilişkinin 3’ü (romantik ilişkiler, ayrımcılık, iş dışı yalnız ilişkiler) öğrenciler tarafından uygun bulunmazken 2 tanesi (iş ilişkileri ve işe yönelik grupsal ilişkiler) ise uygun bulunmuştur. Esasında bu gibi araştırmalar bize, öğretmenlik mesleğinin icrasında hangi davranışların etik olup olmadığıyla ve mesleğe ilişkin etik ilkelerin belirlenmesinde ipuçları vermektedir.

Dünyadaki uygulamaları dikkate alındığında eğitim işgöreni olarak öğretmenlerin, etik ilkeler çerçevesinde yetiştirilmesi, hizmet öncesi eğitim süreçlerini kapsayıcı bir süreç içermektedir. Bu bağlamda öğretmenlere daha mesleğe başlamadan üstlenecekleri görevle birlikte yüklendikleri etik sorumlulukları ve yerine getirmeleri beklenen etik ilkeleri de içeren “öğretmen antları” mevcuttur (Aydın, 2002: 137). Fakat sadece gelenek haline gelmiş ve mesleğe giriş öncesi ezberletilmekten öteye geçemeyen söz konusu bu antlar yeterince içselleştirilemediği veya öğretmen adayları, eğitim gördüğü süre içerisinde mesleğiyle ilgili söz konusu bu etik ilkelerini içerikleriyle birlikte tam olarak algılayamadığı veya ona iyi aktarılamadığı için uygulamada farklılıklar olabilmektedir. Bundan dolayı ülkelerin eğitim sisteminde yürürlükte bulunan yasaların yanı sıra, uyulması gereken etik ilkelerin geniş çaplı olarak belirlenmesi ve bu etik ilkelerin ihlal edilmesi durumunda yaptırımların uygulanması söz konusu bu kurumlarda etik dışı davranışa yönelme sorununu önemli ölçüde önleyecek girişimlerden olacaktır. Bu konuyla ilgili olarak “ABD Okul İşletme Görevlileri Derneği”, “Amerikan Personel Yöneticileri Derneği” ve “Ulusal Kadın Eğitim Yöneticileri Konseyi” tarafından geliştirilen bazı etik kodlarını öğretmenlik mesleğinin etik boyutuyla ilgili olarak ele almak mümkündür. Söz konusu konseyin geliştirmiş olduğu etik kodlar genel hatlarıyla şöyledir:

- Bütün karar ve eylemlerinde öğrencilerin iyiliğini temel değer olarak kabul ederler.
- Eğitim kurumunun eğitim siyasaları ile yönetsel kural ve düzenlemelerini uygularlar.
- Mesleki sorumluluklarını doğruluk ve dürüstlikle yerine getirirler.
- Eğitim amaçları ile tutarlı olmayan yasa, siyasa ve düzenlemelerin düzeltilmesi için uygun önlemlerin alınmasının yollarını ararlar.
- Bütün bireylerin yurttaşlık ve insan haklarını gerektirdiği gibi korur ve desteklerler.
- Yalnızca uygun kurumlardan alınmış akademik derece veya mesleki gelişme sağlamanın yollarını ararlar.
- Bölge, eyalet ve ulusal yasalara uygun davranır ve doğrudan ya da dolaylı olarak devleti yıkıcı ve bozucu örgütlere katılmaz ve desteklemezler.
- Politik, toplumsal, ekonomik veya diğer tür kazançlar sağlamak için mesleki konularını kullanmaktan kaçınırlar.
- Mesleki etkililiklerini artırmak için sürekli araştırma yaparlar ve mesleki gelişme sağlamanın yollarını ararlar.

Aynı kapsamda New York Eyaleti kendi bölgelerindeki öğretmenler için etik ilkeler belirlemiştir. Söz konusu ilkeler, öğretmenlerin, öğrencilerin entelektüel, fiziksel, duygusal, sosyal potansiyellerini geliştirmelerini, öğrenme ortamının yaratılmadaki sorumluluklarını, diğer meslektaşlar ile ve öğrenci velileri ile işbirliği içinde bulunmalarını ve kendilerini geliştirmelerini kapsamaktadır (New York State Education Department, 2005). Yine, Yeni Zelanda'da öğretmenlere yönelik olarak belirlenen etik kuralları; öğrencilere karşı, ailelere karşı, topluma karşı ve kendi mesleklerine karşı olan sorumlulukları kapsamında 4 grupta ele alınmaktadır (New Zealand Teacher Council, 2005). Ülkemizde ise öğretmenlik mesleğiyle ilgili olarak genel etik ilkeler, yasa ve yönetmeliklerde; toplumun etik kurallarına millî, manevî ve kültürel değerlere uymaları gibi genel ifadelerle yerini bulmaktadır. Oysa bir mesleğe ilişkin etik ilke ve standartlarının belirlenerek gerekirse çeşitli yaptırımların uygulanması mesleğin uzun vadede gerek kişisel gerekse toplumsal fayda açısından sürdürülmesine ve ondan beklenen verimin alınmasına katkı sağlayacaktır. Dahası gerek ileride bu mesleği yürütecek olan öğrenciler üzerinde gerekse hâlihazırda mesleği sürdüren kişiler üzerinde mesleğin etik boyutuna ilişkin çalışmalara da ihtiyaç duyulduğu muhakkaktır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Hangi alanda eğitim alırsa alsın genel veya alanıyla ilgili olarak etik değer ölçütlerinin öğrencilere verilmesi ve bu bakış açısının onlara kazandırılması, gelecekte herhangi bir sektörde-alanda işe atılacak olan öğrencilere meslekleriyle etik düşünce arasındaki bağlantıyı kurabilmelerinde ve böylelikle toplumun her kesiminde ve kurumunda yozlaşmaya gidilmeden uzun dönemde varılmak istenen amaçlara odaklanılarak önemli başarımlar kazanılmasında büyük katkılar sağlayacaktır. Bu bağlamda, bu araştırmanın temel amacı öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğiyle ilgili etik olmayan davranışlara ilişkin algılamalarını belirleyebilmektir. Bu amaç doğrultusunda araştırmada şu alt amaçların gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir:

1. Öğretmen adaylarının, öğretmen-öğrenci ilişkilerinde etik olmayan davranışlara ilişkin algılamalarını belirlemek.
2. Öğretmen adaylarının, öğretmenin diğer meslektaşlarıyla olan ilişkilerinde etik olmayan davranışlara ilişkin algılamalarını belirlemek.
3. Öğretmen adaylarının, öğretmenlik göreviyle ilgili sorumluluklarda etik olmayan davranışlara ilişkin algılamalarını belirlemek.
4. Öğretmen adaylarının, çeşitli kişisel değişkenlerine göre (geldiği yerleşim birimi, cinsiyet, anne-babanın eğitim durumu vb.) etik algılamalarında herhangi bir farklılık olup olmadığını test etmek.

Bu çalışmanın gelecekte eğitim kurumlarında görev yapacak kişileri kapsamaması ve bu kurumların insan merkezli ve hizmet üretilen kurumlar olması dolayısıyla, insan ve hizmetin ağırlıklı olduğu bu kurumlarda çalışacak olan öğretmenlerin alanıyla ilgili bilgi ve becerileri kadar iyi, doğru ve gerçek hakkındaki algılarının hangi yön-

de olduğunun ortaya konulması geleceğe yönelik etik ilke ve standartların, verilecek olan -verilmesi gereken- etik eğitiminin içeriğinin oluşturulmasına da önemli ölçüde ışık tutacaktır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Öğretmen adaylarının etik algılamalarıyla ilgili görüşlerinin alınmasında anket tekniğinden yararlanılmıştır. Söz konusu anket, konuyla ilgili yapılmış araştırmalar (Engle ve Smith, 1990; Shenan, 1994; Aydın, 2002; Ei ve Bowen, 2002) geliştirilmiş ölçekler taranarak oluşturulmuştur. Oluşturulan anket, özellikle içsel ve dışsal geçerlilik açısından hedef kitle olarak alınan öğretmen adayları grubuna uygulanmadan önce ön uygulamayla hedef kitle ile benzer özellikler taşıyan 50 öğretmen adayına 10.05.2005 - 20.05.2005 tarihleri arasında uygulanmıştır. Ön uygulamayla elde edilen veriler faktör analizine tabi tutulmuş ve faktör yükleri düşük olan ifadeler anketten çıkarılmıştır. Böylelikle ön uygulamada öğretmen adaylarının yukarıda belirtilen alanlarda etik dışı davranışlarını belirlemeye yönelik oluşturulan 38 ifadeyi içeren ankete ilişkin, konuyla ilgili uzman görüşleri de alınarak son şekli verilmiş ve söz konusu anketin içeriği yukarıda verilen alanları kapsayan 34 ifadeye düşürülmüştür. Uygulanan anketin güvenilirlik düzeyinin tespiti için güvenilirlik analizi de yapılmış ve güvenilirlik katsayısı Cronbach Alpha=0,93 olarak hesaplanmıştır.

Araştırmanın hedef kitlesini Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi'nde eğitim görmekte olan tüm 1. ve 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Hedef kitle olarak 1. ve 4. sınıfta eğitim-öğretim görmekte olan öğretmen aday gruplarının seçilmesindeki amaç ise öğretmen adaylarının bazı kişisel değişkenlerine göre (geldiği yerleşim birimi, cinsiyet, anne-babanın eğitim durumu vb.) etik algılamalarında herhangi bir farklılık olup olmadığını test edilmesinde 1. ve 4. sınıf değişkenlerine göre de bir karşılaştırma yapılacak olmasından kaynaklanmaktadır. Hedef kitlenin tümüne tam sayım yoluyla ulaşma olanağı bulunduğundan araştırmada örneklem alınma yoluna gidilmemiş ve son şekli verilen anket, hedef kitleye ilgili öğretmen adaylarının dönem sonu sınav tarihleri olan 23.05.2005-03.06.2005 tarihleri arasında uygulanmıştır. İlgili kayıtlardan elde edilen bilgilere göre 2004-2005 bahar dönemi itibarı ile Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi'nde öğretmenlik eğitimi verilen 4 farklı bölümde (konaklama işletmeciliği öğretmenliği, seyahat işletmeciliği ve turizm rehberliği öğretmenliği, muhasebe finansman öğretmenliği, büro yönetimi ve sekreterlik öğretmenliği) toplam 750 1. ve 4. sınıf (355 1. sınıf öğrencisi ve 395'de 4. sınıf öğrencisi) öğrenci mevcudu vardır. Tam sayım yoluyla tüm birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerine uygulanan anketlerde % 93,2 (699 = 1.sınıf: 351; 4.sınıf: 348) oranında geri dönüşüm sağlanmış, fakat 69 anket çeşitli nedenlerle değerlendirme dışı bırakılmış ve sonuçta toplam 630 (1 sınıf 321, 4 sınıf 309) anket değerlendirilmeye alınmıştır. Evrenin tamamı göz önüne alındığında bu oran oldukça yüksek temsil düzeyi sağlayan bir oran olarak kabul edilebilir.

Analize tabi tutulan anketler, öğretmenlerin kişisel özelliklerine ilişkin bilgileri yüzde frekans yöntemi kullanılarak çözümlenmiş, öğretmenlerin etik algılamalarıyla ilgili ankette verilen her bir boyuta (öğrencilerle ilişkiler, görevle ilgili sorumlu-

luklar, meslektaşlarla ilişkiler) ilişkin ifadelerle ilgili görüşlerinin de yüzde, frekans ve aritmetik ortalamaları da hesaplanarak tablo halinde sunulmuştur. İlgili ifadelerle ilişkin standart sapmalar da her ifadeye ilişkin verilmiştir. Öğretmen adaylarının cinsiyet ve devam etmekte oldukları sınıf grupları için verilen boyutlarla ilgili etik algılamalarında herhangi bir farklılık olup olmadığı t testi; yaş, ikametgah, babanın ve annenin eğitim durumu kişisel değişkenlerine ilişkin etik algılamalarında herhangi bir farklılık olup olmadığı ise Anova testi ile analiz edilmiş ve araştırmanın amacına uygun bir şekilde yorumlanmıştır. Söz konusu bu analizler SPSS 12.0 For Windows Programı kullanılarak yapılmıştır.

ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ BULGULAR VE DEĞERLENDİRMELER

Ankete Katılan Ticaret ve Turizm Meslek Dersi Öğretmen Adaylarının Kişisel Bilgilerine İlişkin Bulgular

Tablo 1. Ankete Katılan Öğretmen Adaylarının Kişisel Bilgilerine İlişkin Yüzde ve Frekans Dağılımları

Kişisel Bilgiler (N=630)		f	%
Cinsiyet	Bayan	283	44,9
	Bay	347	55,1
Sınıf	1	321	51,0
	4	309	49,0
İkametgâh	Köy	86	13,7
	İlçe Merkezi	186	29,5
	Şehir Merkezi	358	56,8
Babanın Eğitim Durumu	İlkokul	304	48,3
	Ortaokul	98	15,6
	Lise	126	20,0
	Üniversite	78	12,4
	Okur Yazar Değil	24	3,8
Annenin Eğitim Durumu	İlkokul	404	64,1
	Ortaokul	74	11,7
	Lise	71	11,3
	Üniversite	25	4,0
	Okur Yazar Değil	56	8,9

Tablo 1’de ankete cevap veren öğretmen adaylarının kişisel özelliklerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Buna göre öğretmen adaylarının %44,9’u bayan %55,1’i ise baydır. Öğretmen adaylarının %51’i 1. sınıfta olup %49’u 4. sınıfta yani mezun olma aşamasında bulunmaktadır. Öğretmen adaylarının %13,7’si köy, %29,5’i ilçe merkezi %29,5’i ise il merkezinde ikamet etmektedirler. Ankete cevap veren öğretmen adaylarının babalarının ve annelerinin almış oldukları eğitime bir göz atıldığında esasında bu durum bize ülkemizdeki eğitim durumunu ortaya koyacak ipuçları vermektedir. Nitekim tablo incelendiğinde öğretmen adaylarının büyük oranı sadece (baba; %64,1, anne; %48,3) ilkokul mezunu iken küçümsenmeyecek bir oranı (%12,7) da okuryazar değildir.

Ticaret ve Turizm Meslek Dersi Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğiyle İlgili Etik Olmayan Davranışlara İlişkin Algılamalarına İlişkin Bulgular

Tablo 2. Öğretmen Adaylarının Öğrencilerle, Meslektaşlarla ve Görevle İlgili Sorumluluklara İlişkin Etik Algılamalarının Yüzde, Frekans Dağılımları, Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapma Değerleri

İfadeler	Tamamenla Etik		Kısmen Etik		Kararsızım		Kısmen Etik Dışı		Tamamenla Etik Dışı		Standart Sapma	Aritmetik Ortalama	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%			
Öğrencilerle İlişkiler	1. Not karşılığında maddi çıkar sağlamak.	12	1,9	15	2,4	16	2,5	37	5,9	550	87,3	,78	4,7
	2. Derslerine girilmeyen öğrencilerle flört etmek.	9	1,4	21	3,3	34	5,4	64	10,2	502	79,7	,84	4,6
	3. Bireysel işler için öğrencileri kullanmak.	6	1,0	11	1,7	33	5,2	148	23,5	432	68,6	,75	4,6
	4. Derslerine girilen öğrencilerle flört etmek	11	1,7	10	1,6	27	4,3	42	6,7	540	85,7	,77	4,7
	5. Akraba veya tanıdık öğrencilere ayrıcalıklı muamele etmek.	8	1,3	10	1,6	34	5,4	87	13,8	491	77,9	,76	4,7
	6. Derslerine girilmeyen akraba veya tanıdık öğrencilerin ders geçmelerinde meslektaşlarından kolaylık sağlamalarını istemek.	10	1,6	14	2,2	29	4,6	84	13,3	493	78,3	,80	4,6
	7. Kendi ideolojik görüşleri doğrultusunda öğrenciyi yönlendirmeye çalışmak.	13	2,1	32	5,1	54	8,6	112	17,8	419	66,5	,98	4,4
	8. Derslerine girilen öğrencilere ders harici para karşılığında özel ders verebileceğini söylemek (talep etmek).	17	2,7	45	7,1	73	11,6	178	28,3	317	50,3	1,06	4,2
	9. Okul dışındaki hareketlerini tasvip etmediği herhangi bir öğrenciyi sınıf ortamında deşifre etmek.	6	1,0	30	4,8	42	6,7	105	16,7	447	71,0	,89	4,5
	10. Öğrencinin bazı burs ve diğer kaynaklardan ya da avantajlardan yararlanmalarını ırk, din, cinsiyet, engellilik, ulusal köken ya da medeni durumu yüzünden engellemek.	6	1,0	13	2,1	29	4,6	60	9,5	522	82,9	,73	4,7
	11. Öğrencilere fiziksel ceza vermek.	8	1,3	25	4,0	51	8,1	134	21,3	412	65,4	,9	4,5
Görevle İlgili Sorumluluklar	12. Çalışma saatleri içerisinde kişisel işlerle ilgilenmek.	8	1,3	20	3,2	48	7,6	166	26,3	388	61,6	,86	4,4
	13. İşe gelmemek için gerçeğe aykırı mazeret bildiriminde bulunmak.	6	1,0	17	2,7	33	5,2	128	20,3	446	70,8	,79	4,6
	14. Okulun fiziksel kaynaklarını (malzeme, araç-gereç vb.) kişisel amaçlar için kullanmak.	6	1,0	20	3,2	36	5,7	163	25,9	405	64,3	,82	4,5
	15. Geçerli mazeret dışında iş saatlerini ihlal etmek (Öğle tatilini uzatma, geç gelme, erken ayrılma)	5	,8	12	1,9	31	4,9	146	23,2	436	69,2	,74	4,6
	16. Kayıtlar üzerinde değişiklik yapmak veya meslektaşlarını buna yöneltmek.	4	,6	12	1,9	23	3,7	66	10,5	525	83,3	,68	4,7
	17. Öğrencisine ait gizli tutulması gereken bilgileri-sırları (maddi durum, özel bir hastalık vb..) diğer öğrenciler önünde açıklamada bir sakınca görmemek.	4	,6	14	2,2	18	2,9	54	8,6	540	85,7	,67	4,8
	18. Okula alkol alarak veya uyuşturucu herhangi bir madde kullanarak gelmek.	4	,6	11	1,7	18	2,9	50	7,9	547	86,8	,64	4,8
	19. Okula ait parayı kişisel işler için kullanmak.	3	,5	9	1,4	19	3,0	60	9,5	539	85,6	,61	4,8
	20. Yıllık ve/veya günlük planlarda belirtilen konuların öğrencilere aktarılmasında, olanak olduğu halde öğrencilerin konuyu daha iyi anlamalarını sağlayacak materyalleri (tepegöz, projeksiyon vb..) fazla iş yükü getirir diye kullanmaktan kaçınmak.	3	,5	16	2,5	34	5,4	158	25,1	419	66,5	,75	4,5

	21. Sınıfta argo terim kullanmaktan çekinmemek.	4	,6	15	2,4	30	4,8	109	17,3	472	74,9	,74	4,6
	22. İçinde yaşadığı toplumun kültürel değerleriyle alay edeceğine beyanlarda bulunmak.	5	,8	10	1,6	19	3,0	77	12,2	519	82,4	,67	4,7
	23. Öğrencinin velisinden, öğrencinin ders geçmesi karşılığında bireysel veya kurumsal çıkar sağlayıcı herhangi bir şey talep etmek. (Veli olanaklarını kişisel çıkar için kullanmak)	5	,8	12	1,9	20	3,2	53	8,4	540	85,7	,67	4,8
	24. Okul veya kendi adına velilere herhangi bir şey satma girişiminde bulunmak.	5	,8	13	2,1	32	5,1	121	19,2	459	72,9	,75	4,6
Meslektaşlarla İlişkiler	25. Kendi yaptığı bir hatayı meslektaşlarına yüklemeye çalışmak.	3	,5	15	2,4	17	2,7	67	10,6	528	83,8	,67	4,7
	26. Herhangi bir meslektaşı hakkında sınıfta olumsuz açıklamalarda bulunmak.	3	,5	8	1,3	31	4,9	75	11,9	513	81,4	,66	4,7
	27. Meslektaşları ile ilgili gizli bilgi-belgeleri yasal veya mesleki amaçlarla gerekli olmadığı halde açıklamak	4	,6	12	1,9	25	4,0	61	9,7	528	83,8	,68	4,7
	28. Meslektaşlarıyla ilişkilerinde ideolojik-partizan vb. gibi nedenlerle araya mesafe koymaya çalışmak	13	2,1	38	6,0	45	7,1	157	24,9	377	59,8	,99	4,3
	29. Meslektaşlarının mesleki kararlarını etkilemek için zorlayıcı araçlar kullanmak	6	1,0	11	1,7	23	3,7	94	14,9	496	78,7	,71	4,7
	30. Meslektaşlarıyla ilişkilerinde cinsiyet ayrımı gözetmek	8	1,3	17	2,7	39	6,2	98	15,6	468	74,3	,83	4,6
	31. Meslektaşlarına karşı konuşmalarında devamlı suretle üstünlük sağlamaya çalışmak	8	1,3	22	3,5	28	4,4	149	23,7	423	67,1	,84	4,5
	32. Herhangi bir meslektaşı hakkında başka bir meslektaşına olumsuz yargı-açıklamalarda bulunmak.	4	,6	15	2,4	33	5,2	100	15,9	478	75,9	,75	4,6
	33. Meslektaşının başarısını kendine mal etmek	1	,2	11	1,7	25	4,0	87	13,8	506	80,3	,64	4,7
	34. Okul yönetimine meslektaşı hakkında devamlı olarak olumsuz görüşlerde bulunmak	5	,8	8	1,3	21	3,3	83	13,2	513	81,4	,66	4,7

Tablo 2’de ankete cevap veren öğretmen adaylarının öğrencilerle, meslektaşlarla ve görevle ilgili sorumluluklarla ilgili etik olmayan davranışlara ilişkin algılamalarının yüzde, frekans dağılımları, aritmetik ortalamaları ve standart sapma değerleri yer almaktadır. Tablo dikkatli bir şekilde incelendiğinde görüleceği üzere, öğretmen adayları söz konusu tüm alanlardaki etik dışı uygulamaları genelde onaylamamaktadırlar. Diğer bir ifadeyle öğretmen adaylarının cevapları (her ifadeye ilişkin verilen aritmetik ortalamalardan da anlaşılacağı üzere) “kısmen etik dışı” ve/veya “tamamıyla etik dışı” seçeneklerinde yoğunlaşmaktadır.

Tabloda dikkat çeken bir başka husus ise, öğrencilerle ilişkiler boyutundaki “derslerine girilen öğrencilere ders harici para karşılığında özel ders verebileceğini belirtmek” ifadesinin aritmetik ortalamasının diğer etik dışı davranışlara ilişkin ifadelerle göre daha düşük olduğudur. Bu durum esasında öğretmenlerin içerisinde buldukları maddi olanaklara ilişkin tatmin düzeyinin düşük olmasının, ankete katılan öğretmen adayları tarafından bilinmesinden kaynaklandığını düşündürse de, söz konusu durum aslında kişilerin etik ilkelere aykırı da olsa yaptıkları-yapılan işi (etik dışı düşünce veya davranışı içerse de) ussallaştırmalarına neden olabilecektir.

Ticaret ve Turizm Meslek Dersi Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğiyle İlgili Etik Olmayan Davranışlara İlişkin Algılamalarının Kişisel Özelliklerine Göre Karşılaştırılması

Tablo 3. Öğretmen Adaylarının Etik Algılamalarının Cinsiyetlerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Yapılan T Testi Sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	N	Ort.	s.s.	t	P (sig)
Öğrencilerle İlişkiler	Bayan	283	4,63	0,51	2,603	0,009
	Bay	347	4,51	0,59		
Görevle İlgili Sorumluluklar	Bayan	283	4,71	0,46	2,728	0,007
	Bay	347	4,59	0,57		
Meslektaşlarla İlişkiler	Bayan	283	4,68	0,52	1,637	0,102
	Bay	347	4,61	0,54		

. p<0,05

Tablo 3’de öğretmen adaylarının etik algılamalarının cinsiyetlerine göre karşılaştırılmasına ilişkin yapılan t testi sonuçları yer almaktadır. Tablodan da görülebileceği üzere araştırmaya katılan öğretmen adaylarının cinsiyetleri ile öğrencilerle ilişkiler ve görevle ilgili sorumlulukların boyutları arasında 0.05 anlamlılık düzeyinde farklılık bulunmaktadır. İlgili değişkenlere ilişkin hesaplanan aritmetik ortalamalardan da anlaşılacağı üzere, bayan öğretmen adaylarının gerek öğrencilerle ilişkiler boyutundaki etik dışı uygulamalara ilişkin algılamaları (4,63) gerekse görevle ilgili sorumluluklar boyutundaki etik dışı uygulamalara ilişkin algılamaları (4,71) bay öğretmen adaylarına (4,51 ve 4,59) oranla daha hassastır. Bay ve bayan öğretmen adaylarının meslektaşlarla ilişkiler boyutundaki etik dışı uygulamalara ilişkin algılamaları arasında ise istatistikî açıdan herhangi bir anlamlı farklılık olmadığı tablo da göze çarpan hususlardandır.

Tablo 4. Öğretmen Adaylarının Etik Algılamalarının Devam Etmekte Oldukları Sınıflara Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Yapılan T Testi Sonuçları

Boyutlar	Sınıf	N	Ort.	s.s.	t	P (sig)
Öğrencilerle İlişkiler	1	321	4,59	0,63	-3,366	0,001
	4	309	4,64	0,47		
Görevle İlgili Sorumluluklar	1	321	4,63	0,57	-1,049	0,295
	4	309	4,67	0,48		
Meslektaşlarla İlişkiler	1	321	4,63	0,55	-0,486	0,627
	4	329	4,65	0,51		

. p<0,05

Tablo 4 'de öğretmen adaylarının etik algılamalarının devam etmekte oldukları sınıflara göre karşılaştırılmasına ilişkin yapılan t testi sonuçları yer almaktadır. Buna göre araştırmaya katılan öğretmen adaylarının sınıfları ile meslektaşlarla ilişkiler ve görevle ilgili sorumluluklar boyutlarıyla ilgili olarak etik dışı uygulamalara ilişkin algılamaları arasında 0,05 düzeyinde anlamlı bir farklılık tespit edilmezken öğrencilerle ilişkiler boyutunda 1. ve 4. sınıfta olan öğretmen adaylarının etik algılamaları arasında 0.05 anlamlılık düzeyinde farklılık bulunmuştur. Buna göre öğrencilerle ilişkiler boyutunda 4. sınıf öğrencilerinin etik dışı uygulamalara ilişkin algılamaları (4,64), 1. sınıfta bulunan öğretmen adaylarına göre (4,59) daha hassastır. Bu bulguya ilişkin, eğitimin insanı geliştireceği varsayımından hareketle, 4 yıl boyunca alınan eğitimin öğrencilerin etik ilke ve standartlarında da bir gelişme meydana getirdiği şeklinde bir yorum getirmek mümkün olmakla birlikte, özellikle aynı araştırmanın birinci sınıftaki öğretmen adaylarının mezun olma aşamasına yani dördüncü sınıfa geldiklerinde söz konusu bu gruba tekrar yapılması bu yoruma ilişkin daha sağlıklı kanıt ortaya koymasına bakımından avantaj sağlayacaktır.

Tablo 5. Öğretmen Adaylarının Etik Algılamalarının İkametgâh Yerlerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Yapılan Anova Testi Sonuçları

Boyutlar	İkametgâh	N	Ort.	s.s.	F	P (sig)
Öğrencilerle İlişkiler	Köy	86	4,64	0,36	0,974	0,378
	İlçe Merkezi	186	4,54	0,60		
	Şehir Merkezi	358	4,56	0,58		
Görevle İlgili Sorumluluklar	Köy	86	4,75	0,30	2,220	0,109
	İlçe Merkezi	186	4,61	0,58		
	Şehir Merkezi	358	4,64	0,53		
Meslektaşlarla İlişkiler	Köy	86	4,70	0,38	0,613	0,542
	İlçe Merkezi	186	4,62	0,56		
	Şehir Merkezi	358	4,63	0,55		

Tablo 6. Öğretmen Adaylarının Etik Algılamalarının Annenin Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Yapılan Anova Testi Sonuçları

Boyutlar	Annenin Eğitim Durumu	N	Ort.	s.s.	F	P (sig)
Öğrencilerle İlişkiler	İlkokul	404	4,58	0,57	0,844	0,350
	Ortaokul	74	4,52	0,56		
	Lise	71	4,56	0,61		
	Üniversite	25	4,50	0,49		
	Okuryazar değil	56	4,53	0,41		
Görevle İlgili Sorumluluklar	İlkokul	404	4,66	0,53	1,017	0,398
	Ortaokul	74	4,58	0,53		
	Lise	71	4,62	0,57		
	Üniversite	25	4,54	0,50		
	Okuryazar değil	56	4,73	0,38		
Meslektaşlarla İlişkiler	İlkokul	404	4,66	0,52	0,908	0,459
	Ortaokul	74	4,57	0,58		
	Lise	71	4,57	0,63		
	Üniversite	25	4,59	0,49		
	Okuryazar değil	56	4,68	0,39		

Tablo 7. Öğretmen Adaylarının Etik Algılamalarının Babanın Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Yapılan Anova Testi Sonuçları

Boyutlar	Babanın Eğitim Durumu	N	Ort.	s.s.	F	P (sig)
Öğrencilerle İlişkiler	İlkokul	304	4,60	0,50	1,150	0,332
	Ortaokul	98	4,50	0,56		
	Lise	126	4,57	0,64		
	Üniversite	78	4,47	0,63		
	Okuryazar değil	24	4,57	0,53		
Görevle İlgili Sorumluluklar	İlkokul	304	4,68	0,48	1,868	0,114
	Ortaokul	98	4,59	0,58		
	Lise	126	4,68	0,53		
	Üniversite	78	4,52	0,60		
	Okuryazar değil	24	4,70	0,53		
Meslektaşlarla İlişkiler	İlkokul	304	4,67	0,49	1,007	0,403
	Ortaokul	98	4,58	0,60		
	Lise	126	4,65	0,55		
	Üniversite	78	4,60	0,53		
	Okuryazar değil	24	4,54	0,63		

Tablo 5'de öğretmen adaylarının etik algılamalarının ikametgâh yerlerine göre karşılaştırılmasına ilişkin yapılan anova testi sonuçları, Tablo 6'da öğretmen adaylarının etik algılamalarının annenin eğitim durumuna göre karşılaştırılmasına ilişkin yapılan anova testi sonuçları, Tablo 7'de ise öğretmen adaylarının etik algılamalarının babanın eğitim durumuna göre karşılaştırılmasına ilişkin yapılan anova testi

sonuçları yer almaktadır. Söz konusu tablolar incelendiğinde görüleceği üzere öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğiyle ilgili, öğrencilerle ilişkiler, görevle ilgili sorumluluklar ve meslektaşlarla ilişkiler alanlarıyla ilgili etik dışı uygulamalara ilişkin algılamalarında 0,05 anlamlılık düzeyinde herhangi bir farklılık bulunmamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Neyin iyi neyin kötü olduğunu belirleyen ahlaki ilkeler, değerler ve standartlar sistemi olarak tanımlanan etiğin gerek iş yaşamında gerekse günlük yaşantıdaki yeri tartışılmayacak kadar büyük bir önem arz etmektedir. Söz konusu bu önem, ilgilenenin ve ilgilenilenin insan olduğu kurumlar olan eğitim kurumları açısından daha da ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğiyle ilgili etik olmayan davranışlara ilişkin algılamalarının tespitine yönelik yapılan bu çalışmada, öğrencilerin büyük bir çoğunluğu öğretmenlik mesleğiyle ilgili etik olmayan davranışları tasvip etmemekle birlikte çalışmanın önemli sonuçlarından birisi “derslerine girilen öğrencilere ders harici para karşılığında özel ders verebileceğini belirtmek” ifadesinin aritmetik ortalamasının diğer etik dışı davranışlara ilişkin ifadelerle göre daha düşük olmasıdır.

Öğretmenlik mesleği gibi insan yetiştiren önemli bir meslek çalışanlarının içerisinde buldukları ekonomik sıkıntıları söz konusu bu davranışın diğer davranışlara oranla daha az etik dışı algılamalarına neden olarak gösterebilmekle birlikte, durumun böyle olması kişilerin etik dışı davranışlar sergilemelerini veya mesleki açıdan etik olarak kabul edilmeyen-edilemeyecek bir davranışı meşru kılmamaktadır. Aksi takdirde bu durum yapılan yanlış davranışı ussallaştırmaktan başka bir şey değildir ki, özellikle eğitim süreci boyunca alana ve mesleğe ilişkin bilgilerin yanı sıra bu hususa ilişkin de yeterince eğitim verilmesine özen gösterilmelidir.

Öğretmen adaylarının etik algılamalarının cinsiyetlerine göre karşılaştırılmasında bayan öğretmen adaylarının gerek öğrencilerle ilişkiler boyutundaki etik dışı uygulamalara ilişkin algılamaları gerekse görevle ilgili sorumluluklar boyutundaki etik dışı uygulamalara ilişkin algılamaları, bay öğretmen adaylarına oranla daha hassas düzeyde olması, bir ayırım gözetilmeksizin etik ilke ve standartların evrensel ölçütlerde uygulama gerektirdiği hususuna biraz aykırı bir sonuç olarak algılanabileceğinden, etik ilke ve standartlarının evrensel düzeyde hiçbir ayrıma yer vermeyecek düzeyde uygulanma çabası göz önüne alınarak bu konudaki eğitimlere (özellikle etik eğitime) ağırlık verilmelidir.

Öğretmen adaylarının etik algılamalarının devam etmekte oldukları sınıflara göre karşılaştırılmasında öğrencilerle ilişkiler boyutunda 1. ve 4. sınıfta olan öğretmen adaylarının etik algılamaları arasında farklılık çıkması, başka bir anlatımla öğrencilerle ilişkiler boyutunda 4. sınıf öğrencilerinin etik dışı uygulamalara ilişkin algılamalarının, 1. sınıfta bulunan öğretmen adaylarına göre daha hassas olması, 4 yıl boyunca alınan eğitimin öğrencilerin etik ilke ve standartlarında da bir gelişme meydana getirdiği; yani eğitimin insanı geliştireceği görüşünü güçlendirmekle bir-

likte, özellikle aynı araştırmanın 1. sınıftaki öğretmen adaylarının mezun olma aşamasına yani 4. sınıfa geldiklerinde söz konusu bu gruba tekrar yapılması, bu yorumla ilişkin daha sağlıklı kanıt ortaya koyması bakımından avantaj sağlayacaktır.

Etik kapsamında tartışılması gereken konuların başında şüphesiz ki kişilerin, neden etik olarak algılamadıkları davranışları uyguladıklarıdır. Bu çalışma kapsamında ele alınan davranışlar çok büyük bir oranla katılımcılar tarafından etik dışı olarak algılanmıştır. Bu sonuçlar gelecekte öğretmenlik mesleğini icra edecek kişiler ve onların yetiştireceği öğrencileri açısından gelişime yönelik olarak önemli ölçüde olumlu gelişme olarak kabul edilmekle birlikte, öğretmen adaylarının etik dışı olarak algıladıkları söz konusu davranışların uygulanıp uygulanmadığının tespitine ve bu konuda yapılacak araştırmalara ihtiyaç duyulduğu aşikardır. Konuyla ilgili yapılacak tüm bu çalışmalar şüphesiz ki, etik ilke ve standartlarının gerek bireysel gerekse kurumsal düzeyde geliştirilerek uygulamaya geçirilmesinde önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- ALKAN, Cevat ve HACIOĞLU F. (1997), *Öğretmenlik Uygulamaları*, Ankara: Alkım Yayınevi.
- ARSLAN, Mehmet (2001), *İş ve Meslek Ahlakı*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- AYDIN, İnyet P. (2002), *Yönelimsel Mesleki ve Örgütsel Etik*, 3. Baskı. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- EL, Sue ve BOWEN A. (2002), “College Student’s Perceptions of Student-Instructor Relationship”, *Ethics&Behavior*, 12(2): 177-190.
- GÜNDÜZ, Hasan B. (2003), “Bir Meslek Olarak Öğretmenlik” (İçinde; *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*), Pegem A Yayıncılık: Ankara.
- ENGLE J. T. ve SMITH J. L. (1990), “The Ethical Standards of Accounting Academics”, *Issues in Accounting Education* 5 (1): ss.7-29
- HATCHER, T. (2004), “Environmental Ethics As An Alternative For Evaluation Theory İn For Profit Business Contxt”, *Evaluation And Program Planning*, 27, 357-363 .
- HITT, W. D. (1990), *Ethics And Leadership: Putting Theory Into Practice*. Columbus: Battelle Press.
- KARSLI, M. D. (2003), “Öğretmenliğin Temel Kavramları”, (İçinde; *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*), Pegem A Yayıncılık: Ankara.
- KIRLIOĞLU, H. ve AKYEL, N. (2003), “Mesleki Etik ve Ülkemizde Muhasebe Denetimi”, *MUFAD- Muhasebe Finansman Dergisi*, Sayı:17, Ocak-2003.
- LAMBERTON, L. H. ve MINOR, L. (1995), *Human Relations: Strategies For Success*. Chicago: Irwin Mirror Press.

- MARŞAP, Beyhan (1996), “Muhasebe Mesleği, Fonksiyonları ve Meslek Mensuplarının Nitelikleri”, *Yaklaşım Dergisi*, Sayı: 37, Yıl: 4, Ocak 1996.
- NEW YORK CITY EDUCATION DEPARTMENT (2005), www.nysed.gov. Erişim Tarihi: 30.06.2005.
- NEW ZELANDS TEACHER COUNCIL (2005), www.teacherscouncil.govt.nz/ Erişim Tarihi 30.06.2005.
- OTLU, Fikret (2001), “Muhasebe Mesleğinde Tarafsızlık Kavramı ve Tarafsız Bilgi Üretiminin Yeri ve Önemi”, *MUFAD- Muhasebe Finansman Dergisi*, Sayı:11, Temmuz-2001.
- ÖZOCAK, Hulusi ve BAŞ, M. (2001), “Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Etik, Bağımsızlık ve Tarafsızlık”, *İSMMMÖ Mali Çözüm Dergisi*, Sayı:56, Temmuz-Ağustos-Eylül 2001.
- PEHLİVAN, İnayet (1998), *Yöneltil Mesleki Örgütsel Etik*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- SHENAS, D. G. (1994), “An Investigation of the Ethical Standarts of Information Systems Academicians”, *Kybernetes*, Vol:23, No:8, ss.27-46.
- TORLAK, Ömer (2001), *Pazarlama Ahlakı: Sosoyal Sorumluluklar Ekseninde Pazarlama Kararları ve Tüketici Davranışları Analizi*. İstanbul: Beta Basım yayım Dağıtım A.Ş.
- TSALIKIS, J. ve FRITZSCHE, D.J. (1989), “Business Ethics: A Literature Review with a Focus On Marketing Ethics”, *Journal of Business Ethics*, 8 (9), 695-743.
- SELİMOĞLU, S. K. (1997), “Muhasebe Meslek Ahlakı (Etik) Yaklaşımı, Muhasebe Mesleğinde Yetkiler Sorumluluklar ve Meslek Ahlakı”, 3. *Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu*, 30 Nisan - 4 Mayıs 1997, Alanya. (www.ismmmo.org.tr/sempozyumkonu.asp?).
- SMITH, N.C. (1995), “Marketing Strategies For The Ethics Era”, *Sloan Management Review*, Summer, ss. 85-97.
- YILDIZ, Fehmi (2001), “Muhasebe Mesleğinde Meslek Ahlakının Önemi ve Mesleğin Saygınlığını Azaltan Etmenler,” *Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırma Dergisi*, Cilt:1, Sayı: 2, Ocak 2001.